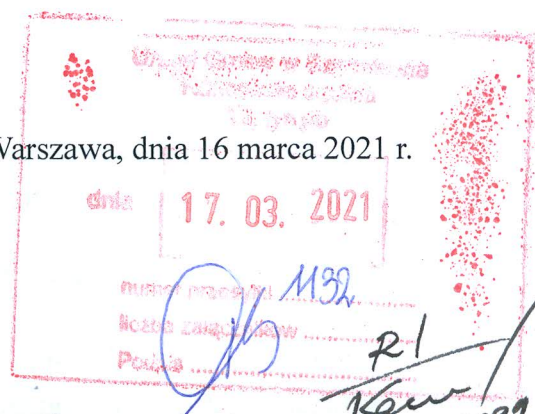

F. M. Gizywińska
17.03.2021
[Signature]

**REGIONALNY DYREKTOR
OCHRONY ŚRODOWISKA
W WARSZAWIE**

WPN-I.600.10.2021.KZ

Warszawa, dnia 16 marca 2021 r.

**Panie / Panowie
Prezydenci / Burmistrzowie / Wójtowie
Gmin Województwa Mazowieckiego**

Szanowni Państwo,

W wyniku wprowadzonej w 1998 r. ochronie gatunkowej wilki uzyskały możliwość osiedlenia się w tych miejscach Polski, w których zostały wcześniej wytępione. W niektórych obszarach ich nieobecność trwała ponad 200 lat, nic zatem dziwnego, że powrót tego dużego drapieżnika wywołuje dużo emocji, niepokój, a często najprawdziwszy strach wśród lokalnych społeczności.

W ostatnim czasie wzrasta liczba doniesień na temat sytuacji niebezpiecznych z udziałem wilka *Canis lupus*. Gatunek ten zwiększa swoją liczebność i zasięg, natomiast człowiek zajmuje coraz to nowsze większe tereny (w tym tereny leśne), m.in. pod zabudowę. Takie działania mogą prowadzić do bezpośredniej styczności wilków z ludźmi, również na terenach, na których ten gatunek od dawna nie był widywany. Incydentalne przypadki są często nagłaśniane w mediach, choć nie zawsze rozgłos ten jest adekwatny do stopnia zagrożenia.

Wilki najczęściej są płochliwe i unikają kontaktu z ludźmi. Jednak, jak każde inne dzikie zwierzęta, mogą zachować się nieobliczalnie jeśli są wystraszone, chore lub zranione, a szczególnie wówczas, gdy zostaną oswojone (zhabituowane) poprzez regularne dokarmianie (pojawia się wówczas uwarunkowanie pokarmowe) lub w wyniku zabrania szczenięcia z lasu i wychowywania przez człowieka. Dla bezpieczeństwa ludzi, ale też dla dobra wilków, niezmiernie ważne jest unikanie działań, które zachęcają te drapieżniki do przebywania w pobliżu zabudowań lub uzależniają je od pokarmu dostarczanego przez człowieka. Lęk przed człowiekiem jest cechą charakterystyczną wilka. Zwierzę może jednak ten lęk zatracić w wyniku zaburzeń spowodowanych np. chorobą (taką jak świerzbowiec, wścieklizna i in.) lub na skutek nieodpowiedzialnego zachowania ludzi próbujących wilki dokarmiać lub wręcz oswajać. W przypadku młodych wilków, zaburzenia mogą być spowodowane rozbiciem watahy na przykład po śmierci rodziców, dlatego wszelkie działania kłusownicze zasługują na największe słowa potępienia i muszą być za każdym razem penalizowane.

W przypadku zatracenia przez dzikie zwierzę instynktownego lęku przed człowiekiem, dochodzi do sytuacji kryzysowych. Zadaniem organów środowiskowych jest ich rozwiązywanie. Wilki nadmiernie przyzwyczajone lub zuchwałe w stosunku do ludzi należy eliminować z populacji, aby uniknąć eskalacji konfliktów. Na takie działania pozwala polskie prawo, koniecznym jest jednak uzyskanie stosownego zezwolenia (patrz poniżej).

Najczęstsze potencjalnie niebezpieczne sytuacje z udziałem wilka, które mogą mieć miejsce na terenie województwa mazowieckiego stanowią incydenty, gdy wilki niewykazujące lęku przed człowiekiem pojawiają się w bezpośredniej bliskości siedzib ludzkich. Przyczyną tego jest niestety łatwo dostępna baza pokarmowa, głównie niezabezpieczone pojemniki na odpady

i kompostowniki. W wielu przypadkach odpowiednie zabezpieczenie takich miejsc ogranicza sytuacje konfliktowe, dlatego problemu nie należy bagatelizować, bo zjawisko synantropizacji jest realnym zagrożeniem zarówno dla człowieka, jak również samych zwierząt. Ponadto wilki pojawiające się w pobliżu zabudowy mogą atakować psy, jak również inne niezabezpieczone zwierzęta domowe czy też gospodarskie.

W załączeniu przekazuję wykaz kilku podstawowych zasad, których należy przestrzegać, aby uniknąć sytuacji, w której wilki oswiają się i zaczynają stwarzać problemy. Wnoszę o propagowanie tych zasad wśród mieszkańców gmin, na obszarze których występują wilki.

Pomimo, że incydentów realnie zagrażających zdrowiu i życiu ludzi było na terenie całego kraju niewiele, to widok dużego drapieżnika w pobliżu domów budzi uzasadniony niepokój i obawy wśród lokalnych społeczności. Wszystkie niebezpieczne sytuacje wymagają jednak wyjaśnienia, a przede wszystkim natychmiastowej reakcji. Wobec zgłaszanych przypadków podchodzenia wilków w pobliże zabudowy ludzkiej zalecam korzystanie z „Procedury postępowania w sytuacjach konfliktowych człowiek-wilk”, która może być pomocna przy ocenie sytuacji i podjęciu właściwych działań.

Tabela 1. Procedura postępowania w sytuacjach konfliktowych człowiek-wilk.

(opracowane na podstawie: „Nowak S., Mysłajek R. W., Okarma H., Śmietana W, 2005, Analiza dotychczasowych rodzajów i rozmiaru szkód wyrządzanych przez wilki oraz stosowanie metod rozwiązywania sytuacji konfliktowych, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków”)

Lp.	Miejsce bezpośrednich obserwacji wilków	Wygląd i zachowanie wilka	Zalecane działania
1.	W pobliżu (< 1 km) lub w obrębie dużego kompleksu leśnego lub na terenie z przewagą obszarów leśnych, również sporadycznie w pobliżu zabudowań na tych terenach.	Osobnik niesprawiający wrażenia chorego, oddala się od człowieka.	Sytuacja normalna, nie jest potrzebna interwencja.
2.	Dowolne	Osobnik nie sprawia wrażenia chorego, nie ucieka przed jadącym pojazdem, np. biegnie obok.	Sytuacja normalna, nie jest potrzebna interwencja.
3.	W obszarze zabudowanym, nawet w mieście	Osobnik zdrowy, sprawia wrażenie przestraszonego (podwinięty ogon), zabłąkanego. Obserwacje (zdję-	Osobnik podczas dyspersji, zabłąkał się do miasta (np. siedł wzdłuż rzeki). Wójt, burmistrz, prezydent miasta podejmuje działania w celu

Lp.	Miejsce bezpośrednich obserwacji wilków	Wygląd i zachowanie wilka	Zalecane działania
		<p>cia i filmy), nawet wielokrotne, dotyczą tego samego dnia, maksymalnie dwóch dni.</p>	<p>umożliwienia opuszczenia gminy przez zwierzę. Jeśli jest taka konieczność odławia i wywozi zwierzę do najbliższego kompleksu leśnego (przez podmioty upoważnione przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie, na podstawie art. 52 ust. 2 pkt. 3 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55, z późn zm.) – zwanej dalej „uooop”; upoważnienie, o którym mowa wyżej wydawane jest na wniosek podmiotu zainteresowanego).</p>
4.	Dowolne	<p>Osobnik z wyraźnymi oznakami choroby (np. uszkodzenia ciała), ewentualnie z podejrzeniem wścieklizny, nie oddala się od ludzi, a nawet podchodzi na niedużą odległość, jest agresywny.</p>	<p>Sytuacja wymagająca uwagi. Rekomendowane jest wykonanie dokumentacji fotograficznej/ filmowej zachowania, i przesłanie do eksperta, który potwierdzi przynależność gatunkową oraz doradzi w trakcie podejmowania decyzji. W przypadku konieczności uśmiercenia zwierzęcia wójt, burmistrz, prezydent miasta występuje z wnioskiem o stosowne zezwolenie do Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska lub ministra właściwego do spraw środowiska (gdy zdarzenie ma miejsce na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego). Po uśmierceniu należy zwierzę zważyć i wykonać szczegółową dokumentację fotograficzną, następnie przeprowadzić badanie w kierunku wścieklizny, a jeśli wynik jest negatywny, umożliwić właściwym, zainteresowanym podmiotom przeprowadzenie szczegółowej sekcji zwierzęcia dla ustalenia przyczyn nietypowego zachowania (w tym np. pobranie próby do analiz genetycznych).</p>
5.	Dowolne	<p>Osobnik bez oznak choroby, przez dłuższy czas (kilka tygodni) regularnie widywany w pobliżu budynków mieszkalnych, nie atakuje zwierząt go-</p>	<p>Sytuacja wymagająca uwagi (pilnej). Rekomendowane przeprowadzenie inspekcji terenowej, instalacja wideopułapek i przygotowanie raportu w terminie do trzech dni.</p>

Lp.	Miejsce bezpośrednich obserwacji wilków	Wygląd i zachowanie wilka	Zalecane działania
		<p>spodarskich ale zbliża się do ludzi i wzbudza niepokój mieszkańców.</p>	<p>W sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego wójt, burmistrz, prezydent miasta składa wniosek do Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska o wydanie zezwolenia na odstępstwo od zakazu zabijania.</p> <p>W przypadku braku zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego, wójt, burmistrz, prezydent miasta składa wniosek do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie o odstępstwo od zakazu umyślnego płoszenia (np. przy użyciu broni z amunicją kulową lub innych środków) lub odłów (pozostawienie w niewoli albo też oznakowanie nadajnikiem GPS/GSM i przesiedlenie do najbliższego dużego kompleksu leśnego).</p> <p>Zarówno odłowiony osobnik jak i odstrzelony powinien zostać poddany badaniom weterynaryjnym, powinna zostać wykonana dokumentacja fotograficzna, pomiar wagi i parametrów ciała oraz powinny zostać pobrane próby do badań genetycznych (przez właściwy podmiot prowadzący takie badania).</p> <p>Analogiczna procedura na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego prowadzona jest przez Dyrektora Parku.</p>
6.	<p>W pobliżu (< 1 km) lub w obrębie dużego kompleksu leśnego lub na terenie z przewagą obszarów leśnych.</p>	<p>Wilki zaatakowały zwierzęta gospodarskie po raz pierwszy, lub ataki są sporadyczne.</p>	<p>Hodowca natychmiast po stwierdzeniu szkody zabezpiecza ślady, składa niezwłocznie wniosek do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie o odszkodowanie.</p> <p>Hodowca wraz z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Warszawie ustala, jakie w danym przypadku powinny być zastosowane zabezpieczenia przed kolejnymi atakami. Ww. zabezpieczenia wykonywane są samodzielnie przez hodowcę lub na zasadach współdziałania z Regionalnym</p>

Lp.	Miejsce bezpośrednich obserwacji wilków	Wygląd i zachowanie wilka	Zalecane działania
			<p>Dyrektorem Ochrony Środowiska w Warszawie.</p> <p>Analogiczna procedura na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego wymaga udziału Dyrektora Parku zamiast Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie.</p>
7.	Dowolne	Wilki często atakują zwierzęta gospodarskie.	<p>Procedura zgłaszania szkód i ich szacowania, a także wykonywania odpowiednich zabezpieczeń taka sama jak powyżej.</p> <p>W przypadku wystąpienia powtarzających się co najmniej kilkukrotnie skutecznych ataków wilków na zwierzęta w jednym gospodarstwie należy przeanalizować przyczyny.</p> <p>Jeżeli ataki wilków nie są wynikiem zaniedbań hodowcy (takich jak pozostawianie zwierząt gospodarskich bez ochrony w nocy) poszkodowany (lub wójt, burmistrz, prezydent miasta gdy dotyczy to większej liczby poszkodowanych w danej gminie) występuje do Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska (lub ministra właściwego do spraw środowiska, gdy zdarzenie ma miejsce na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego) z wnioskiem o wydanie zezwolenia na umyślne zabicie wilków wyrządzających szkody.</p>

Powyższe kwestie zostały w bardzo przystępny sposób przedstawione na schematach opublikowanych na stronie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska pod adresem: https://www.gdos.gov.pl/files/aktualnosci/131574/PROCEDURA-POST%C4%98POWANIA--ostateczny_news_image.pdf. Zachęcam do zapoznania się.

W kontekście podejmowania działań w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa publicznego należy stanowczo podkreślić kompetencje samorządów w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom, wynikające z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713, z późn. zm.), zgodnie z którym zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W myśl art. 7 ust. 1 pkt 14 w/w ustawy, potrzeby te obejmują sprawy związane z bezpieczeństwem obywateli. W przedmiotowej kwestii zastosowanie mają również przepisy art. 19 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2020 r. poz. 1856, z późn. zm.).

Z tego też względu zapewnienie bezpieczeństwa lokalnej społeczności należy do zadań własnych gminy, nie zaś do administracji ochrony przyrody.

Zgodnie z przepisami wynikającymi z art. 56 ust. 1, 2 i 2b uoop gdy istnieje możliwość uzyskania zezwolenia na odstępstwo od zakazów wobec osobników wilka, w celu wyeliminowania powodowanego zagrożenia – np. na umyślne płoszenie czy zabijanie. Zezwolenia dotyczące obszaru województwa mazowieckiego wydawane są przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie (w zakresie umyślnego płoszenia) oraz Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska (w zakresie umyślnego zabijania) oraz ministra właściwego do spraw środowiska (w przypadku, gdy czynności mają być wykonane na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego). Zezwolenia takie mogą być wydane w przypadku braku rozwiązań alternatywnych, jeżeli wnioskowane działania nie są szkodliwe dla zachowania we właściwym stanie ochrony gatunków chronionych oraz przy spełnieniu jednej z przesłanek indywidualnych, jak na przykład: zapewnienie zdrowia i bezpieczeństwa powszechnego.

Zezwolenie, o którym mowa w art. 56 ust. 1, 2 i 2b uoop, na czynności podlegające zakazom w stosunku do wilka może być wydane wyłącznie na wniosek spełniający wymagania formalne, określone w art. 56 ust. 6 uoop. W sytuacjach naprawdę pilnych, gdy zagrożenie jest realne, udokumentowane i nie można czekać na uzyskanie zezwolenia w trybie zwykłym, tj. pisemnie, zezwolenie Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska lub Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie może zostać wydane w formie ustnej. Zezwolenia ustne mają taką samą rangę prawną jak pisemne, a w sytuacjach nagłych mogą być bardziej zasadne. Niemniej jednak nagły charakter sprawy powinien być oczywisty, niebudzący wątpliwości.

Informuję, że istnieje możliwość prewencyjnego wystąpienia przez gminy, na terenie których bytują wilki, z wnioskiem do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie o wydanie zezwolenia na odstępstwo od zakazu płoszenia. Wnioski mogą dotyczyć potencjalnie niebezpiecznych sytuacji wynikających z niezachowywania przez niektóre osobniki wilka właściwego dystansu od człowieka i zabudowań. Być może w przypadku gmin, na terenie których bytują wilki, zasadnym będzie wdrożenie przez te gminy procedur na wypadek konieczności płoszenia drapieżników dostępnymi metodami. Wstępne rozeznanie w tej kwestii należałoby poczynić prewencyjnie w stosunku do mogących mieć miejsce sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa mieszkańców.

Zwracam uwagę na potrzebę dokładania wszelkich starań przez gminy, aby ewentualne wnioski były wcześniej zbadane, uzasadnione i kompletne, tj. zawierały wszystkie informacje przewidziane w art. 56 ust. 6 uoop, aby argumenty w nich zawarte były konkretne, szczegółowe i należycie udokumentowane (np. w postaci notatek, zgłoszeń, zdjęć) i były przekazywane w sposób przewidziany w przepisach ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2020 r. poz. 256, z późn. zm.), w szczególności poprzez operatora pocztowego lub platformę ePUAP. Powyższe ułatwia i znacząco przyspiesza prowadzone postępowania administracyjne w sprawie wydania zezwoleń.

W zaistniałych okolicznościach koniecznym staje się zwrócenie szczególnej uwagi mieszkańców gmin, na terenie których występują wilki na kwestie zapewnienia opieki nad domowymi psami. Należy informować o obowiązującym, w myśl art. 10a ust. 3 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz. U. z 2020 r. poz. 638), zakazie puszczenia psów bez możliwości ich kontroli i bez oznakowania umożliwiającego identyfikację właściciela lub opiekuna, a także o zakazie puszczenia psów luzem w lesie, wynikającym wprost z uregulowania art. 30 ust. 1 pkt 13 ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz.U. z 2020 r. 1463, z późn. zm.). Stosowanie się ludności do tych zasad z pewnością ograniczy incydenty z udziałem wilków.

Ponadto zauważam, że koniecznym jest podjęcie działań przez gminy i ich mieszkańców w celu zabezpieczenia pojemników na odpady przed dostępem zwierząt drapieżnych w obszarach, w których bytują wilki. Należy zwrócić również szczególną uwagę, czy na terenie gmin, gdzie występują wilki, nie funkcjonują nęciska dla zwierząt drapieżnych, związane z fotografią. Jeżeli tego rodzaju praktyki zostałyby zidentyfikowane należy niezwłocznie doprowadzić do ich zaprzestania, z wyraźnym poinformowaniem osób odpowiedzialnych za ich funkcjonowanie, o wpływie tego rodzaju działań na zachowania wilka wobec ludzi, zwierząt domowych i gospodarskich.

Korzystając z okazji wnoszę również o informowanie na bieżąco właścicieli gospodarstw związanych z hodowlą bydła i innych zwierząt gospodarskich, mogących być narażonymi na ataki ze strony wilków, o konieczności zwrócenia szczególnej uwagi na kwestię zabezpieczenia bydła w ciągu dnia na pastwiskach. W okresie późnej jesieni zaleca się także ograniczanie wyprowadzania zwierząt na pastwiska, w celu uniknięcia strat. Wilk jest jednym z pięciu gatunków objętych ochroną prawną, za których szkody odpowiada Skarb Państwa zgodnie z art. 126 ust. 2 uoop. Procedura wypłacania odszkodowań została uregulowana w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 8 lutego 2018 r. w sprawie szacowania szkód wyrządzonych przez niektóre gatunki zwierząt objęte ochroną gatunkową (Dz. U. z 2018 r. poz. 645).

W przypadku stwierdzenia szkody spowodowanej przez wilki (poza granicami Kampinoskiego Parku Narodowego), należy w pierwszej kolejności niezwłocznie zawiadomić Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Warszawie, w zależności od miejsca zdarzenia:

- 1) Wydział Ochrony Przyrody i Obszarów Natura 2000 ul. Henryka Sienkiewicza 3, 00-015 Warszawa (tel. 22 556.56.63 lub tel. 22 556.56.66), e-mail: warszawa@rdos.gov.pl
- 2) Wydział Spraw Terenowych w Ciechanowie, ul. 17 Stycznia 7, 06-400 Ciechanów, tel.: 23 673.22.49, e-mail: wst.ciechanow@rdos.gov.pl
- 3) Wydział Spraw Terenowych w Ciechanowie, Oddział w Płocku, ul. Kolegialna 15, 09-402 Płock, tel.: 24 262.05.34, e-mail: wst.plock@rdos.gov.pl
- 4) Wydział Spraw Terenowych w Siedlcach, ul. Kazimierzowska 9, 08-110 Siedlce, tel.: 25 644.32.13, e-mail: wst.siedlce@rdos.gov.pl
- 5) Wydział Spraw Terenowych w Siedlcach, Oddział w Ostrołęce, ul. Berka Joselewicza 1, 07-410 Ostrołęka, tel.: 29 760.32.04, e-mail: wst.ostroleka@rdos.gov.pl
- 6) Wydział Spraw Terenowych w Radomiu, ul. 25 Czerwca 68, 26-600 Radom, tel.: 48 360.08.60, e-mail: wst.radom@rdos.gov.pl

i zabezpieczyć bydło i inne zwierzęta gospodarskie do czasu przyjazdu komisji.

Odszkodowanie nie przysługuje za szkody wyrządzone przez wilki m.in. w pogłowie zwierząt gospodarskich pozostawionych, bez bezpośredniej opieki w okresie od zachodu do wschodu słońca zgodnie z art. 126 ust. 6 pkt 3 lit. d uoop.

**Z up. Regionalnego Dyrektora
Ochrony Środowiska w Warszawie**

Aneta Adamska

**p.o. Z-cy Regionalnego Dyrektora
Ochrony Środowiska w Warszawie -
Regionalnego Konserwatora Przyrody**

/podpisano elektronicznie/

Załączniki:

Zasady, których należy przestrzegać, aby uniknąć sytuacji, w której wilki oswajają się i zaczynają stwarzać problemy.

Zasady, których należy przestrzegać, aby uniknąć sytuacji, w której wilki oswajają się i zaczynają stwarzać problemy wg S. Nowak i R.W. Mysłajka, opublikowane w opracowaniu pt: „Po sąsiedzku z wilkami”. Stowarzyszenie dla Natury „Wilk” Twardorzeczka 2019:

- *NIGDY NIE DOKARMIJ WILKÓW, nawet jeśli zwierzęta wyglądają na wychudzone i wymagające pomocy. Zamiast karmić lub próbować samodzielnie pomagać wilkowi, zawiadom natychmiast właściwą terenowo Regionalną Dyрекcją Ochrony Środowiska (RDOŚ) i skontaktuj się ze Stowarzyszeniem dla Natury „Wilk”.*
- *Mieszkając w pobliżu lasu, przetrzymuj odpadki spożywcze w szczelnych pojemnikach z pokrywami. Resztki żywności pozostawione na kompoście poza ogrodzeniem posesji, w szczególności kawałki mięsa i wędlin, mogą zwabiać wilki. Zainstalowanie oświetlenia z czujnikami ruchu w pobliżu miejsc składowania odpadów kuchennych może odstraszać wilki od podchodzenia w ich pobliże.*
- *Jeśli jesteś turystą, spacerujesz po lesie, wędrujesz z plecakiem, biwakujesz w lesie, uprawiasz biegi terenowe lub inne rodzaje rekreacji aktywnej, jesteś zbieraczem grzybów lub jagód, nigdy nie pozostawiaj resztek żywności w koszach na parkingach leśnych, miejscach biwakowych, pod wiatami i w innych miejscach odpoczynku dla turystów, nawet jeśli wydaje się, że są one szczelne i regularnie opróżniane.*
- *Jeśli jesteś fotografem przyrodniczym lub myśliwym, nigdy nie dostarczaj mięsa na nęciska przy czatowniach lub ambonach. Nie ma znaczenia, czy są to szczątki martwych zwierząt dzikich lub hodowlanych, czy też produkty zawierające mięsne składniki, np. karma dla psów. Wilki, dzięki niezwykle czułemu węchowi, orientują się, że to człowiek dostarczył pokarm, i mogą zacząć postrzegać ludzi jako dostarczycieli pożywienia.*
- *Jeśli pracujesz w lesie, jesteś np. pracownikiem zakładu usług leśnych, budowniczym dróg leśnych, instalatorem sieci energetycznych, nigdy nie pozostawiaj żywności w miejscu pracy. Pakuj wszystkie odpadki i zabieraj z sobą. Pozostawiona żywność może zwabiać drapieżniki w pobliże pracujących w lesie ludzi.*
- *Jeśli jesteś leśnikiem lub pracownikiem parku narodowego i odpowiadasz za turystyczne udostępnianie terenów leśnych, nie instaluj w lesie koszy na odpadki. W zamian zainstaluj tablice zachęcające turystów do zabierania resztek jedzenia i opakowań po żywności ze sobą do domu.*
- *Bądź świadom, że jakkolwiek jest powód pozostawiania lub udostępniania resztek żywności w lesie lub w jego pobliżu, wilki, a szczególnie młode osobniki, mogą uzależnić się od takiego źródła pokarmu i w efekcie nauczyć się postrzegać ludzi jako dostarczycieli pożywienia.*
- *Zawsze zwracaj uwagę i odpowiednio reaguj na sytuację z której wynika, że wilki regularnie żerują na pokarmie pozostawianym przez ludzi (nęciska, czatownie fotograficzne, kosze i doły na śmieci, kompostowniki, itp.). Zawiadom o tym natychmiast odpowiedni Urząd Gminy i Regionalną Dyрекcją Ochrony Środowiska.*
- *Jeśli znajdziesz w lesie szczenię wilka, NIGDY GO NIE DOTYKAJ ANI NIE ZABIERAJ Z SOBĄ, nawet jeśli wygląda na chore i skrajnie wycieńczone. Jeśli masz możliwość, zrób mu kilka zdjęć i zaznacz to miejsce w swoim telefonie (np. w Google Maps), albo zapamiętaj numer najbliższego słupka oddziałowego i natychmiast zawiadom właściwą Regionalną Dyрекcją Ochrony Środowiska i skontaktuj się ze Stowarzyszeniem dla Natury „Wilk”.*

• *Jeśli dowiesz się, że ktoś przetrzymuje nielegalnie wilka w niewoli, dla dobra swojego i sąsiadów, natychmiast zawiadom odpowiednią RDOŚ.*

Jeśli spotkasz w lesie wilka, który podchodzi zbyt blisko (na odległość poniżej 30 m) lub przygląda się zbyt długo i nie czujesz się komfortowo w tej sytuacji, albo też drapieżnik poszczekuje lub warczy na ciebie, podejmij następujące działania:

- *Unieś ręce i machaj nimi szeroko w powietrzu. To rozprzestrzeni twój zapach, sprawi że twoja sylwetka będzie lepiej widoczna.*
- *Pokrzykuj głośno, ostrym tonem w stronę wilka. To pozwoli mu zorientować się, że ma do czynienia z człowiekiem i że nie jest mile widziany.*
- *Jeśli zwierzę nie reaguje i zamiast oddalić się, podchodzi bliżej, rzucaj w niego będącymi w zasięgu ręki przedmiotami, najlepiej grudami ziemi.*
- *Wycofaj się spokojnie; możesz przyspieszyć dopiero gdy masz pewność, że zwierzę jest daleko i nie interesuje się tobą.*

Jeśli masz taką możliwość, zrób zwierzęciu zdjęcie i zawiadom o zdarzeniu właściwy Urząd Gminy, RDOŚ i Stowarzyszenie dla Natury „Wilk”.